

مقاله پژوهشی: بررسی رابطه کاربری پیام‌های فضای مجازی با گرایش به اغتشاشات

[20.1001.1.33292538.1400.11.40.14.0](https://doi.org/10.1001.1.33292538.1400.11.40.14.0)

رضا عبدالرحمانی^۱ و جعفر حسین پور^۲ و میثم جباری^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۹/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۰۳

چکیده

زمینه و هدف: امروزه با گسترش فناوری‌های نوین ارتباطی؛ فضای مجازی به ابزاری بدل شده که از خلال به اشتراک‌گذاری انواع فرآورده‌ها، گسترش ارتباطات و... به راه‌اندازی انواع جنبش‌ها، تظاهرات، بحران‌ها و اغتشاشات کمک کرده است. بر همین اساس در این مقاله تلاش شده رابطه استفاده از (پیام‌های) فضای مجازی با گرایش به اغتشاشات بررسی و تحلیل شود.

روش تحقیق: این پژوهش، پژوهش توصیفی-تحلیلی از نوع پیمایش و برحسب هدف کاربردی است. جامعه آماری عبارت است از ۳۸۴ نفر از جوانان کاربر شهر سنندج که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای و در ادامه تصادفی ساده انتخاب شدند. روش گردآوری اطلاعات میدانی و ابزار آن پرسشنامه محقق ساخته بوده است. روایی تحقیق از طریق روایی صوری و پایایی آن به وسیله ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده است که ضریب همه متغیرهای مستقل و وابسته بالاتر از ۰/۷۰ بوده است. ضریب پایایی کلی پرسشنامه نیز ۰/۸۳۱ به دست آمد.

یافته‌ها و نتایج: یافته‌ها حاکی از وجود رابطه معنی‌دار بین رابطه استفاده از پیام‌های فضای مجازی با گرایش به اغتشاشات در میان جوانان بوده است. از بین متغیرها، افزایش مطالبات اجتماعی در فضای مجازی با ضریب ۰/۹۷۶ بیشترین رابطه مثبت، ترغیب مردم با ضریب ۰/۹۶۴ رتبه دوم، حمایت بین‌المللی از معترضان با ضریب ۰/۹۵۰ رتبه سوم، بزرگنمایی و سراسری جلوه دادن اعتراضات با ضریب ۰/۹۳۱ در رتبه چهارم، سیاه‌نمایی و القای وجود فساد گسترده در کشور با ضریب ۰/۸۹۰ در رتبه پنجم و درنهایت ارائه اخبار دروغین و شایعات با ضریب ۰/۸۲۹ کمترین رابطه را با گرایش به اغتشاشات در میان جوانان سنندج داشته است.

کلیدواژه‌ها: مطالبات اجتماعی، سیاه‌نمایی، شایعات، گرایش، اغتشاشات، سنندج

۱. دانشیار دانشگاه علوم انتظامی امین (نویسنده مسئول) rar0664@yahoo.com

۲. دانشیار دانشگاه علوم انتظامی امین.

۳. کارشناسی ارشد دانشگاه علوم انتظامی امین.

مقدمه و بیان مسئله

ظهور و گسترش ارتباطات الکترونیک و به تبع آن کاربرد شبکه‌های اجتماعی، تعامل‌های اجتماعی را دچار تحول شگرفی نموده است (دوران، ۱۳۸۱). این شبکه‌ها به‌عنوان فراهم‌کننده راه جدیدی برای برقراری ارتباط و به اشتراک‌گذاری محتوا در اینترنت مورد توجه قرار گرفته‌اند و امروزه، صدها میلیون نفر از کاربران اینترنت در شبکه‌های مختلف اجتماعی عضویت دارند (کاروانی، ۱۳۹۷؛ امیریان هاشمی و شمس و شیرانی، ۱۳۹۷). در نتیجه چنین تحول‌هایی، فضای مجازی تا حد زیادی تعاملات افراد و تعامل‌های گفتگویی را شکل و سمت‌وسوی خاصی داده است (مصلحی نیک و حاجیانی، ۱۳۹۶). در همین ارتباط، انقلاب اطلاعات در دنیای مجازی به‌طور فزاینده‌ای نقش جنبش‌های اجتماعی شبکه‌ای افراد را گسترش داده و دیگر این کنشگران غیردولتی هستند که به‌عنوان طبقه جدید برخط (آنلاین) و با گفتگویی نو، چالشی جدید را برای جوامع سنتی ایجاد کرده‌اند (کاستلز، ۱۳۸۰ و ۱۳۹۳)؛ بنابراین، نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی را نمی‌توان در شکل‌دهی به افکار عمومی و در نتیجه تحول‌های سیاسی جهان نادیده گرفت. با توجه به این واقعیت که شبکه‌های اجتماعی در سال‌های اخیر موجب تحولات اساسی سیاسی و اجتماعی در گوشه و کنار جهان شده‌اند، در ایران نیز، استفاده از فضای مجازی به‌طور اعم و به‌خصوص شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌طور چشمگیری توسط مردم، احزاب و گروه‌های مختلف گسترش یافته است. برای نمونه استفاده از فضای مجازی به یکی از ابزارهای اساسی قبل و بعد از انتخابات برگزار شده طی سال‌های گذشته بدل شده است (نصیری، ۱۳۸۹). به نظر می‌رسد که استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی تبدیل به وسیله‌ای جدید برای تأثیرگذاری بر تحولات سیاسی - اجتماعی و البته راه‌اندازی بحران‌ها و ایجاد اغتشاشات در فضای سیاسی شده باشد (شالچی و رحیمی، ۱۳۹۶؛ مؤسسه دانش دیجیتال هیل، ۲۰۰۹).

اگر روزگاری پیوند افکار عمومی با رسانه‌های جمعی، پیوندی دیرینه بوده، امروزه این پیوند با گسترش فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی مجازی بیش‌ازپیش تقویت شده و

معنایی جدید یافته است. رسانه‌ها هم به افکار عمومی شکل می‌دهند و هم آن را بیان می‌کنند (ویلیامز، ۱۳۸۶: ۸۷)؛ بنابراین عجیب نیست که با رشد و توسعه رسانه‌ها در دوره پسامدرن شاهد تأثیر عمیق‌تر و گسترده‌تر آن‌ها به‌خصوص رسانه‌های مجازی بر افکار عمومی باشیم. تأثیر رسانه‌های مجازی بر شکل‌گیری افکار عمومی زمانی افزون می‌شود که ویژگی‌هایی چون تعاملی بودن، غیرمتمرکزی بودن و قابلیت تکثیر انبوه به قابلیت‌های ذاتی رسانه‌ها اضافه می‌گردد، ویژگی‌هایی که در فضای اجتماعی و به‌ویژه در شبکه‌های اجتماعی اینترنتی قابل مشاهده‌اند. می‌توان گفت که در فضای سیاسی جامعه، شاهد کاربرد تأثیرگذار این رسانه‌های جدید بر افکار عمومی جامعه ایران بوده‌ایم. به این ترتیب ما نیازمند درک عمیق‌تری از جامعه اطلاعاتی امروز که به مدد ظهور وب تحولاتی شگرف یافته، هستیم تا بتوانیم نه فقط سیاست‌ها و کنش‌های متناسب با آن را اتخاذ کنیم (مهدوی، ۱۳۹۲). علاوه بر آن بتوانیم از بروز بحران‌ها، بی‌نظمی‌ها و اغتشاشات و نیز به انحراف کشیده شدن خواسته‌ها و مطالبات برحق کاربرانی که در این فضاها منتشر می‌شود، باشیم (بهنی و شکیب، ۱۳۹۳). نتایج تحقیقات «کاستلز و توبارو»^۱ نشان می‌دهد که در کنار مطالبات اجتماعی - سیاسی برحقی که امروزه کاربران در فضای مجازی منتشر می‌سازند، به نظر می‌رسد که بسیاری پیام‌های دیگر به‌طور برنامه‌ریزی شده و جداگانه و با هدفی مشخص (ایجاد بحران و اغتشاش) از جایی دیگر ارسال و هدایت می‌شوند (کاستلز و توبارو، ۲۰۱۲).

اغتشاشات مختلف در سال ۱۳۹۶ و ۱۳۹۸ به‌خوبی از قدرت فضای مجازی در ایجاد و گسترش اغتشاشات و ناامنی در کشور (به‌ویژه در کردستان)، پرده برداشت. این وقایع بهترین فرصت هم برای درک قدرت غیرقابل وصف شبکه‌های اجتماعی مجازی و هم تجربه یک اقدام عملی در مهار و کنترل «آزادی بیش از اندازه» در فضای مجازی را فراهم ساخت. این فضا ابتدا با در اختیار گرفتن امکانات مخابراتی جمهوری اسلامی و پهنای اینترنت داخلی (نه ماهواره‌های اجاره‌ای بیگانه)، توانست به‌صورت مصنوعی سایه‌ای از نگرانی و التهاب را بر کشور بگستراند (بهنی و شکیب، ۱۳۹۳) و در ادامه قصد گسترش ناامنی

در کلیت جامعه را داشت که البته با شکست مواجه گردید. با این اوصاف، ناکامی دشمن در ایجاد اغتشاش چیزی از قدرت بی‌بدیل فضای مجازی به‌عنوان یک ابزار نرم (که پیش‌تر در خاورمیانه و آفریقا دیدیم) نمی‌گاهد (در این باره رجوع کنید به: حمیدی، ۱۳۹۰؛ ضیایی‌پرور و عقیلی، ۱۳۸۸؛ کاستلز، ۱۳۹۳؛ آقایی، ۱۳۹۱).

بر این اساس، تحقیق حاضر در نظر دارد آن دسته از رخدادهایی که اغتشاش خوانده می‌شود را با این تأکید که شکل‌گیری آن‌ها تا چه اندازه مبتنی یا با تأکید بر استفاده از فضای مجازی بوده را در منطقه جغرافیایی سندج مورد تحلیل قرار داده، رابطه میان این دو متغیر مستقل (پیام‌های منتشر در فضای مجازی) و وابسته (گرایش به اغتشاشات) را در قالب شش فرضیه توضیح و تبیین نماید. به تعبیر دیگر این تحقیق در پی پاسخگویی به این پرسش است که تا چه اندازه استفاده کاربران از پیام‌های انتشاریافته در فضای مجازی می‌تواند بر گرایش آن‌ها به اغتشاشات اثر می‌گذارد؟ به عبارت دیگر سهم پیام‌های انتشاریافته در فضای مجازی (از خلال این شش مؤلفه: «انتشار اخبار دروغین»، «شایعه‌سازی»، «راه‌اندازی حمایت‌های بین‌المللی»، «سیاه‌نمایی»، «افزایش مطالبات اجتماعی») در گرایش کاربران به اغتشاشات در شهر سندج تاکنون تا چه اندازه بوده است؟

پیشینه

داوودی، سلطانی‌فر و فرهنگی (۱۳۹۶) در پژوهشی تحت عنوان طراحی الگوی نقش شبکه‌های اجتماعی در ایجاد تحول اجتماعی جوانان نتیجه گرفتند که شبکه‌های اجتماعی از خلال ایجاد تحرک و آگاهی‌بخشی اجتماعی به سازمان‌دهی اعتراضات و ایجاد اغتشاش نقش مهمی دارند. زارعی، بهبود و جعفری (۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان بررسی واکاوی تهدیدات شبکه‌های اجتماعی مجازی و تأثیر آن بر نظم و امنیت به این نتیجه رسیدند که شبکه‌های اجتماعی مجازی، علاوه بر آنکه دارای قابلیت‌ها و فرصت‌های چشمگیری به‌عنوان نمادی از عصر فناوری و تکنولوژی هستند، می‌توانند خطرناک‌ترین

مشکلات و چالش‌های عرصه امنیت ملی را ایجاد نمایند. آن‌ها با خلق پدیده‌هایی مانند آشوب‌های خیابانی، اختلافات قومیتی و مذهبی، شایعه‌پراکنی و نشر اکاذیب، هک و نفوذ و ویروس پراکنی و ترور فرهنگی و فعالیت‌های سوء سیاسی و امنیتی و اجتماعی بستر ساز تهدیدات امنیتی هستند. غفاری و دهقانی و نجارزاده (۱۳۹۲) در مقاله‌ای بر نقش رسانه‌های مجازی و شبکه‌های اجتماعی در بیداری اسلامی (مطالعه موردی انقلاب تونس) تأکید داشته، آن را مؤثر دانسته‌اند. انوشه (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان نقش شبکه‌های اجتماعی در تحولات اخیر خاورمیانه به این نتیجه رسید که اینترنت و شبکه‌های مجازی از جمله مهم‌ترین ابزارهای وقوع و گسترش تحولات اجتماعی بوده است.

ریی دازک^۱ (۲۰۱۹) در مقاله‌ای کوتاه به تحلیل حملات حمایتی هماهنگی که منجر به مرگ بیش از ۲۵۰ نفر در ۲۱ آوریل ۲۰۱۹ میلادی در سریلانکا گردیده و متعاقباً به اقدامات دولت در سانسور و قطع دسترسی ساکنان خود به رسانه‌های اجتماعی و سیستم‌های پیام‌رسانی آنلاین از جمله فیس‌بوک، واتس‌آپ، یوتیوب، اسنپ‌چت و وایبر شده بود، می‌پردازد. مقاله او در پی آن است که نقش شبکه‌های یادشده که از خلال گزارش‌های خبری دروغ، شایعه‌پراکنی، در آن قتل عام یادشده دخیل بودند، تحلیل نماید. به باور وی شبکه‌های اجتماعی مجازی که در برخی کشورها ابزاری برای خلق تحولات اجتماعی بوده، در اینجا نقش ابزاری را ایفا نمود که به گمراه کردن کاربران می‌پردازد.

پاملا اوگوازور^۲ (۲۰۱۳) نیز به تأثیرات رسانه‌های اجتماعی در شکل‌گیری و به سرانجام رسیدن انقلاب تونس و مصر پرداخته و بر این باور بودند که تحولات خاورمیانه با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی و اینترنت ممکن گردید. السون و دیگران^۳ (۲۰۱۲) و گافنی^۴ (۲۰۱۲) و نیز کاستلز (۲۰۰۹) در تحقیقات خود اذعان داشت که در طول یک دهه گذشته، رسانه‌های اجتماعی در صحنه شورش‌های مردمی مختلف ظاهر شده‌اند. فاکس^۵ (۲۰۱۲)

-
1. Jan Rydzak.
 2. Pamela Oguwazor Momah.
 3. Beth Elson. Sara, et al...
 4. Gaffney.
 5. Fuchs.

در تحقیق با عنوان رسانه‌های اجتماعی و آشوب‌ها و انقلاب‌ها، به نقش مؤثر شبکه‌ها در وقوع و گسترش درگیر و آشوب اشاره کرده است. نقش آن‌ها به‌عنوان ابزاری برای اطلاع‌رسانی و هماهنگی جنبش‌های اجتماعی، از جنبش سبز ایران در سال ۲۰۰۹ میلادی تا جنبش اعراب در سال ۲۰۱۱ میلادی، مورد بحث و بررسی قرار گرفته است (رویتز، ۲۰۰۹). در اکثر موارد، فعالیت آنلاین از طریق وبلاگ‌ها، فیس‌بوک، تویتر یا سایر اشکال رسانه‌های اجتماعی به شهروندان این امکان را داده است که بخشی از یک تمرین شبکه‌های اجتماعی باشند و در یک حوزه عمومی شرکت کنند. در تونس و مصر، رسانه‌های اجتماعی به دلیل توانایی آن‌ها در هماهنگی و انتشار اطلاعات سریع، به تظاهرات و گسترش آن کمک کردند. به باور سلمانوف ابزارهای جدید اطلاع‌رسانی و ارتباطات عاملی تأثیرگذار در تسریع روندهای انقلابی در سراسر جهان عرب بود، هرچند که نمی‌توان آن‌ها را نه تحریک‌کننده و نه محرک هر انقلاب دانست (راماچاندران^۱، ۲۰۱۱). کاسلی و توربارو (۲۰۱۲) در مقاله خودی از خلال یک مدل مبتنی بر عامل اپستین^۲ و تحلیل چندین سناریو به نقش رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی مجازی در وقوع خشونت‌ها و رفتارهای جمعی پرداخته‌اند. آن‌ها دریافتند که در پی موج ناآرامی‌های سیاسی در سال ۲۰۱۱ میلادی که از بیداری اسلامی تا شورش بریتانیا گسترش یافت، تشکیل اجماع بزرگ پیرامون سانسور اینترنت (برای پیشگیری از وقوع شورش‌ها و اغتشاشات) انجام شده است.

مبانی نظری تحقیق

با پایان یافتن جنگ سرد و تغییر در الگوهای حاکم در عرصه سیاسی و امنیتی، فضای مجازی تحولات عظیمی را منجر گردیده که در این میان نوع جدیدی از ارتباطات در فضای اینترنت به نام شبکه‌های اجتماعی مجازی به وجود آمده است. شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی مجازی گرچه پیامدهای مثبت بسیاری از قبیل تسهیل در ارتباطات و

1. Ramachandran.
2. Epstein2002.

انتقال سریع اطلاعات، برداشتن فاصله جغرافیایی میان انسان‌های سراسر دنیا و ایجاد تحول در عرصه ارتباطات و تبادل اطلاعات، تشکیل اجتماعات علمی و تبادل داده و تحقیقات، گفتگوی آنلاین، سرویس‌های پست الکترونیک (پورنقدی، ۱۳۹۷) و... شده، اما به‌نوبه خود مشکلات عدیده‌ای را در ابعاد مختلف امنیتی و انتظامی به همراه آورده است (خانیکی و خجیر، ۱۳۹۸). برای نمونه آن‌ها با طرح ادعاهایی مانند تمامیت‌خواهی حکومت، نقض حقوق بشر، سرکوب آزادی بیان، تشدید محدودیت بر مطبوعات، تضييع آزادی گروه‌های سیاسی-اجتماعی، صنفی، تشدید محدودیت اقوام مختلف، زنان، دانشجویان و بازداشت بعضی افراد، القای شکاف بین مردم و رهبران، القای نبود حمایت مردمی و مشروعیت‌بخشی به تصمیم‌های رهبران و... درصدد به چالش کشیدن مشروعیت نظام‌های سیاسی هستند (ندری و همکاران، ۱۳۹۸).

برقراری ارتباط از طریق اینترنت و فضای مجازی برای راه‌اندازی حرکت‌ها و جنبش‌های جدید سیاسی-اجتماعی ایده‌آل است، چراکه این نوع از ارتباط غیرمتمرکز بوده و قابلیت کنترل کمتری دارد و هویت افراد به راحتی فاش نمی‌شود. دسترسی آزاد را برای هرکس که خواهان آن باشد امکان‌پذیر می‌سازد. باید گفت که روزه‌روز امکان فیلتر کردن و کنترل این شبکه‌ها کمتر و کمتر می‌شود (آقایی، ۱۳۹۱؛ غفاری، دهقانی محمدآبادی و نجارزاده، ۱۳۹۲). فضای سایبرنتیکی و مجازی از قابلیت بالایی برای جستجوی هم‌تایان، ایجاد ائتلاف و هماهنگ‌سازی اهداف و تاکتیک‌های مبارزاتی، برخوردار است. فضای مجازی از طریق تغییر شکل ارتباطات، عدم کنترل و سانسور، تبادل اطلاعات و ایجاد پیوند (هرچند ضعیف) میان کاربران، فراملی بودن و نداشتن هیچ حدود مرز، آگاهی‌بخشی (درست یا کاذب)، سازمان‌دهی اعتراضات طی سال‌های اخیر توانسته در شکل‌دهی به اعتصابات، تظاهرات و اغتشاشات نقش مهمی ایفا نمایند (آقایی، ۱۳۹۱) تا جایی که برخی محققان مانند خالد سعید (به نقل از انوشه، ۱۳۹۲) کلید انقلاب مصر را فیس‌بوک زده، کاستلز (۲۰۱۲: ۱۹۵؛ ۱۳۸۰) انقلابات جدید مانند بیداری اسلامی در خاورمیانه و شمال آفریقا را انقلابات فیس‌بوکی و توییتری نامیده و فضای مجازی را در خدمت حرکت‌ها دانسته و چنین شده که اگر شما می‌خواهید جامعه‌ای را آزاد کنید آن را به اینترنت بدهید. تمام این‌ها نشان از

نقش بی‌بدیل شبکه‌های مجازی در زندگی فردی و اجتماعی و البته شکل‌دهی به رخداد‌های اجتماعی مهم مانند تظاهرات، حرکت‌ها و اغتشاشات است (انوشه، ۱۳۹۲). به باور کاستلز (۲۰۰۹) این فضا همچنین در پیشبرد برنامه‌ها و حرکت‌های مخالف مورد استفاده قرار می‌گیرد.

هر شورش و اغتشاش در فضای مجازی از طریق شبکه‌بندی تصاویر و پیام‌ها در اینترنت، به راه می‌افتد و البته الهام‌بخش شورش بعدی می‌شود. برای نمونه جنبش‌های اجتماعی مثل جنبش مصر، تونس، والستری و ... در اشکال مختلف شبکه‌ای هستند.

اگرچه جنبش‌ها به‌واسطه راهپیمایی‌های خیابانی و اشغال مراکز مهم (مانند میدان، مراکز اطلاعاتی و خیابان‌های مهم) اغلب ریشه در فضای شهری دارند، اما موجودیت مداوم آن‌ها در فضای آزاد اینترنت محقق می‌شود. از آنجا که شورش‌ها و جنبش‌ها هر دو به نوعی شبکه‌ای اجتماعی‌اند، می‌توانند بدون اینکه یک مرکز قابل شناسایی داشته باشند، از طریق تعامل بین هسته‌های چندگانه، کارکردهای هماهنگی و نیز هم‌اندیشی را تضمین کنند. ضمن آن این نوع از حرکت‌های اجتماعی نیازی به رهبری رسمی، مرکز فرماندهی و کنترل یا سازمانی عمودی برای توزیع اطلاعات یا دستورالعمل‌ها ندارند. این امر همچنین آسیب‌پذیری، کنترل، کشف و سرکوب عامل آن‌ها را کاهش می‌دهد. اگرچه این جنبش‌ها اغلب در شبکه‌های اجتماعی اینترنتی آغاز می‌شوند، با این وصف تنها با اشغال فضای شهری تبدیل به جنبش می‌شوند (کاستلز، ۱۳۹۳: ۲۳۲). به باور کاستلز (۲۰۰۹) روشن است که نه اینترنت و نه هیچ فناوری دیگری نمی‌تواند منبع علیت اجتماعی باشد. از این رو ضرورت دارد که هم‌زمان بر نقش بسیار مهم ارتباطات در صورت‌بندی و عملکرد جنبش‌های اجتماعی، تأکید کنیم؛ زیرا مردم فقط از طریق اتصال با یکدیگر، به اشتراک‌گذاران خشم خود، احساس با هم بودن و ساخت پروژه‌های جایگزین برای خود و جامعه به‌طور کلی، می‌توانند یک جامعه را به چالش بکشند. از این رو امروزه اما شبکه‌های ارتباطی دیجیتال، به‌عنوان بخشی جدایی‌ناپذیر در عملکرد و سازمان شورش‌ها، اغتشاشات و حتی جنبش‌ها بدل شده‌اند. جنبش‌های اجتماعی شبکه‌ای شده زمان ما تا اندازه زیادی مبتنی بر اینترنت‌اند که بخشی لازم اما نه کافی برای کنش جمعی آن‌ها است (کاستلز، ۲۰۰۹، ۲۳۶).

شاید مهم‌ترین دلایل کاربرد وسیع شبکه‌ها یا فضای مجازی در اعتراضات و اغتشاشات این باشد که آن‌ها اغلب بدون مرزند، هزینه‌های اقدام بسیار کاهش می‌دهند (برای مثال کشف و دستگیری)، امکانات و عوامل مورد نیاز را برای اقدام به راحتی تأمین می‌کنند، اقدامات جنبش‌ها را سرعت می‌بخشند، راحت و ارزان در گستره جهانی انعکاس (و کمک‌گیری جهانی) می‌دهند، امکان هماهنگی لحظه‌ای با ضریب اطمینان بالا در آن‌ها وجود دارد، امکان جذب حامیان از سراسر جهان و پخش هر نوع خبر، تحلیل، فیلم و عکس را دارند (کاستلز، ۱۳۹۳: ۲۵۴؛ لطیفی مهر و میراسماعیلی و حسینی دانا، ۱۳۹۳)، از این رو می‌توانند بسیاری چیزهای کوچک را بزرگ نشان داده، سیاه‌نمایی کنند و اوضاع را به هم بریزند (مهبان و مجردی، ۱۳۹۳).

به هر ترتیب به نظر می‌رسد که نقش کانال‌های تلگرامی و رسانه‌های معاند در اغتشاشات اخیر، بسیار فراتر از پوشش خبری اعتراضات و تلطیف اخبار این ناآرامی‌ها بوده است و باید تأکید کرد که این رسانه‌ها خودشان یکی از عوامل و ریشه‌های بروز این اغتشاشات بوده‌اند (امیریان هاشمی، شمس و شیرانی، ۱۳۹۶). تاکتیک‌ها و فن‌های خبری که توسط این رسانه‌ها طی چند روز ناآرامی و اغتشاش به کار گرفته شد، نشان‌دهنده هم‌برنامه‌ریزی و البته تأثیری بود که آن‌ها در فرایند اغتشاشات داشتند (محمودزاده، صحرایی و قوچانی، ۱۳۹۶). با نگاهی به پیام‌های برخی از رسانه‌های داخلی و خارجی می‌توان دریافت که انگاره‌سازی ناکارآمدی مسئولان، بازنمایی فساد سازمان‌یافته در ساختارهای کشور، سیاه‌نمایی و ترویج روحیه یأس و ناامیدی نسبت به آینده در میان نسل جوان از مدت‌ها قبل توسط برخی از رسانه‌ها و عناصر داخلی و خارجی به کار گرفته شد (غیوری ثالث و بازدار و سرکرده‌ای، ۱۳۹۷). در کنار آن تکرار ادبیات سخیف «نداریم و نمی‌توانیم» توسط برخی از مسئولان اجرایی و تأکید بر قطع یارانه برخی از خانواده‌ها و افزایش قیمت‌ها در سال ۱۳۹۷، بر عمق ماجرا افزود. مجموعه این عوامل (و ارسال پیام‌های مداوم) چه‌بسا در ناامیدسازی و احساس مشکل و شکل گرفتن مسئله در میان افکار عمومی مؤثر بوده است.

چارچوب نظری

به هر ترتیب بررسی و تحلیل نظریه‌های مختلف نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توانند همان‌گونه که کاستلز یادآور شده، نه عنوان منبع علیت اجتماعی که ابزاری در خدمت ایجاد و گسترش تحولات و جنبش‌های اجتماعی باشند. در زیر مهم‌ترین دیدگاه‌های نظریه‌پردازان و محققان داخلی و خارجی در خصوص مؤلفه‌ها و شاخص‌های تأثیرگذار شبکه‌های اجتماعی بر تحولات اجتماعی - سیاسی در قالب جدول مقدماتی مدل مفهومی آمده است.

جدول شماره ۱: چارچوب مفهومی محقق ساخته تحقیق

نظریه پردازان	نظریه	مؤلفه‌ها	شاخص‌ها
هاینلین (۲۰۱۲) / فوکس (۲۰۱۲) / ویلیامز (۱۳۸۶)	شبکه‌های اجتماعی در دنیای مجازی، فرصت‌ها و تهدیدها	گرایش به اغتشاشات	تظاهرات کردن، شعار دادن و حمل نوشته‌هایی با موضوع انواع شعار توسط تجمع‌کنندگان، خسارت زدن و به آتش کشیدن
آنتونیو کاسیلی، پائولا توبارو (۲۰۱۲) / کاستلز (۱۳۹۳)	شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان منبع اخبار، اطلاعات و تحلیل‌ها	پخش اخبار دروغین و شایعات در فضای مجازی	ارائه اخبار کذب، غیرواقعی، اشاعه شایعه، مقایسه شرایط قبل با کنونی و ...
آلیسون و همکاران (۲۰۰۷) / کروتی و هویس (۱۳۹۱)	فواید فیس‌بوک در تقویت سرمایه اجتماعی و گسترش تجمعات	پیام‌های ترغیب آمیز	تشویق به دفاع از حق، تشویق به تجمع، تخریب حاکمیت و ...
السون (۲۰۱۲) / کاستلز (۱۳۹۳) / گسافی (۲۰۱۰) / فوکس (۲۰۱۲)	راهبردهای ایران در قبال شبکه‌های اجتماعی مجازی	تبلیغ حمایت ملی و بین‌المللی از معترضان	ترویج حمایت زبانی رهبران دیگر کشورها، تمجید جهانی معترضان، وعده حمایت دیگر کشورها و ...
کاستلز (۱۳۹۳) / کروتی و هویس (۱۳۹۱) / کاستلز (۲۰۰۹) / سالانو (۲۰۱۱)	نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در انقلابات و جنبش‌ها	بزرگ‌نمایی و سراسری جلوه دادن اعتراضات	سراسری جلوه دادن تظاهرات، تبلیغ فراگیری تظاهرات و ...
آنتونیو کاسیلی، پائولا توبارو (۲۰۱۲) / بورگاتی و هالچین (۲۰۱۰)	تئوریزه کردن شبکه‌های اجتماعی و اغتشاشات	سیاه‌نمایی و القای وجود فساد گسترده در کشور	تبلیغ اختلاس فراگیر مسئولین، القاء افزایش روزانه ارتشا، تبلیغ گسترده در فضای مجازی مبنی بر حیف‌ومیل بیت‌المال توسط
ریدزاک (۲۰۱۹) / اوگوواورر (۲۰۱۳) / ماما (۲۰۱۱)	شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و مطالبات و خواسته‌ها	افزایش مطالبه‌های اجتماعی	مطالبه انتصاب محلی مسئولین، مطالبات زبانی، مطالبات فرهنگی و ...

بر اساس نظریه‌های فوق و نیز جدول شماره ۱ برآمده از ادبیات تحقیق، فرضیات شش‌گانه تحقیق به‌طور کلی، عبارت است از: میان «انتشار اخبار دروغین»، «شایعه‌سازی»، «راه‌اندازی حمایت‌های بین‌المللی»، «سیاه‌نمایی»، «افزایش مطالبات اجتماعی» با گرایش کاربران به اغتشاشات رابطه وجود دارد.

تعریف عملیاتی متغیرها.

اغتشاشات. اقدام همراه با خشونت دسته‌ای از افراد که در مقابله با نظام حاکم بر هر مجموعه‌ای اتفاق می‌افتد و همواره بی‌نظمی و ناامنی با خود به همراه دارد.

پخش اخبار دروغین و شایعات. شامل شاخص‌هایی از قبیل ارائه اخبار کذب، غیرواقعی، اشاعه شایعه، مقایسه شرایط قبل با کنونی است.

پیام‌های ترغیب‌آمیز. شامل شاخص‌هایی از قبیل تشویق به دفاع از حق، تشویق به تجمع، تخریب حاکمیت و ... است

تبلیغ حمایت ملی و بین‌المللی از معترضان. شامل شاخص‌هایی از قبیل ترویج حمایت زبانی رهبران دیگر کشورها، تمجید جهانی معترضان، وعده حمایت دیگر کشورها و سازمان‌های بین‌المللی است.

بزرگنمایی و سراسری جلوه دادن اعتراضات. شامل شاخص‌هایی از قبیل سراسری جلوه دادن تظاهرات، تبلیغ همه‌گیری تظاهرات، تبلیغ فراگیری تظاهرات و ... است.

گرایش به اغتشاشات. گرایش به اغتشاشات شامل تظاهرات کردن، شعار دادن و حمل نوشته‌هایی با موضوع انواع شعار توسط تجمع‌کنندگان، خسارت زدن و به آتش کشیدن اموال عمومی است.

سیاه‌نمایی و القای وجود فساد گسترده. شامل شاخص‌هایی از قبیل تبلیغ اختلاس فراگیر مسئولین، القاء افزایش روزانه ارتشا، تبلیغ گسترده در فضای مجازی مبنی بر حیف و میل بیت‌المال توسط آقازاده‌ها است.

افزایش مطالبه‌های اجتماعی. شامل شاخص‌هایی از قبیل مطالبه انتصاب محلی مسئولین، مطالبات زبانی و مطالبات فرهنگی است.

فضای مجازی. فضای مجازی یک شبکه گسترده جهانی است که شبکه‌های مختلف رایانه‌ای در اندازه‌های متعدد و حتی رایانه‌های شخصی را با استفاده از سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای گوناگون و با قراردادهای ارتباطی به یکدیگر وصل می‌کند. فناوری‌های ارتباط راه دور اساس فضای مجازی را تشکیل می‌دهند.

روش تحقیق. در این پژوهش با یک متغیر وابسته (گرایش کاربران شبکه‌های مجازی به اغتشاشات) و چند متغیر مستقل (پخش اخبار دروغین و شایعات، پیام‌های ترغیب‌آمیز، تبلیغ حمایت ملی و بین‌المللی از معترضان، بزرگنمایی و سراسری جلوه دادن اعتراضات، سیاه‌نمایی و القای وجود فساد گسترده و افزایش مطالبه‌های اجتماعی) سروکار داریم. برای هر یک از مؤلفه‌های یادشده (که هم در مدل مفهومی آمده و هم در تعریف عملیاتی)، شاخص‌های مختلفی در قالب طیف پنج‌گانه لیکرت طراحی شده است. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی - تحلیلی از نوع پیمایش است. جامعه آماری تحقیق عبارت‌اند از کلیه جوانان شهرستان سنندج در ۱۳۹۷ که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای (منطقه، ناحیه، محله، کوچه، بلوک، پلاک و...) و در ادامه تصادفی ساده انتخاب شدند. تعداد نمونه‌های تحقیق برابر با ۳۸۴ نفر بوده که با استفاده از فرمول کوکران (از میان حدود ۱۵۰ هزار نفر) انتخاب شدند. ابزار اندازه‌گیری متغیرهای وابسته و مستقل پرسشنامه‌ای است که در هفت متغیر جداگانه و در کل با ۴۴ گویه تنظیم گردیده است. پرسشنامه‌ها بر اساس تعداد شرکت‌کننده‌ها به صورت تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای توزیع گردید. به منظور تعیین میزان روایی از روایی صوری و برای سنجش پایایی و قابلیت اعتماد پرسشنامه از روش تعیین ضریب آلفای کرونباخ توسط نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. ضریب پایایی پرسشنامه ۰/۸۳۱ به دست آمد. این پژوهش بر اساس فراوانی جنسی (۷۴٪ مرد و ۲۶٪ زن)^۱ و با میانگین سنی (۱۸/۸٪)

۱. تعداد نمونه مردان به دو دلیل بیشتر از زنان بود، نخست امکان دسترسی و گردآوری اطلاعات از آنها و دوم حضور بیش از پیش مردان در فرایند تحولات و اغتشاشات نسبت به زنان.

در بازه سنی زیر ۲۵ سال، ۳۳/۶٪ در بازه سنی ۲۵ تا ۳۰ سال، ۳۶/۲٪ تا ۳۰ سال و ۱۰،۴٪ ۴۰ سال به بالا) و با میانگین تحصیلات (۲۰،۶٪ دیپلم، ۲۹/۷٪ فوق دیپلم، ۳۸،۵٪ کارشناسی، ۱۰/۷٪ کارشناسی ارشد و بالاتر) است. داده‌ها بر اساس نرم‌افزار Spss نسخه (۲۰) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در بخش توصیفی از جداول متقاطع، توزیع فراوانی، میانگین و انحراف استاندارد و در بخش تحلیلی از آزمون ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون استفاده شد.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی

در جدول ۲، بالاترین مقدار میانگین ابعاد استفاده کاربران از (پیام‌های) فضای مجازی مربوط به بعد سیاه‌نمایی و القای وجود فساد گسترده در کشور از طریق فضای مجازی (۲/۷۵) و کمترین مقدار میانگین مربوط به افزایش مطالبه‌های اجتماعی در فضای مجازی و ترغیب مردم ایران از سوی فضای مجازی (۲/۶۵) است.

جدول شماره ۲: تجمیع توزیع فراوانی متغیرها

تعداد نمونه	استفاده کاربران	ارائه اخبار دروغین	ترغیب مردم	حمایت بین‌المللی	بزرگ‌نمایی و سراسری	سیاه‌نمایی و القای وجود فساد گسترده	افزایش مطالبه‌های اجتماعی	گرایش کاربران به اغتشاشات
۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴
میانگین	۲/۷۲	۲/۷۵	۲/۶۵	۲/۷۰	۲/۷۴	۲/۷۸	۲/۶۵	۲/۶۶
انحراف معیار	۰/۷۵۹۶۷	۰/۷۹۶۰۶	۰/۸۱۲۸۰	۰/۷۵۶۵۶	۰/۷۷۰۸۱	۰/۷۷۰۶۷	۰/۸۱۲۸۰	۰/۷۹۶۳۶
حداقل آماره	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
حداکثر آماره	۴/۶۷	۴/۸۶	۴/۴۰	۴/۳۳	۵	۴/۸۳	۴/۴۴	۴/۲۵

نتایج بیانگر این نکته است که میانگین استفاده کاربران از (پیام‌های) فضای مجازی کمتر از عدد ۳ است؛ بنابراین اگر ما با توجه به میانگین این بعد نمره کمتر از ۲ را بحرانی، بین ۲ و ۳ را نامناسب، برابر با ۳ را متوسط، بین ۳ و ۴ را مناسب، بین ۴ و ۵ را خوب در نظر بگیریم، نتیجه کلی به این صورت قابل تبیین خواهد بود که از نظر استفاده کاربران از

(پیام‌های) فضای مجازی با توجه به میانگین جامعه در وضعیت نامناسبی قرار دارد. همچنین مقادیر پایین انحراف معیار نشان‌دهنده این است که پراکندگی نمرات از پایین است که این بیانگر تجانس بیشتر گروه است. همچنین متغیر گرایش کاربران به اغتشاشات (۳/۶۶) در وضعیت نامناسبی به سر می‌برد.

یافته‌های استنباطی

از آنجایی که برای استفاده از تکنیک‌های آماری مقتضی ابتدا باید مشخص شود که داده‌های جمع‌آوری شده از توزیع نرمال برخوردار است یا غیرنرمال، در این مرحله به بررسی نتایج حاصل از آزمون کلموگوروف-اسمیرنوف در مورد هر یک از متغیرها پرداخته شد که بر اساس نتایج حاصل (داده‌ها توزیع غیرنرمال داشتند) از این رو برای تحلیل آن‌ها باید از آزمون‌های ناپارامتریک مانند همبستگی پیرسون و رگرسیون استفاده شود. بر این اساس آزمون‌های فوق در قالب جداول در زیر به کار رفته‌اند.

جدول شماره ۳: یافته‌های حاصل از آزمون ضریب همبستگی پیرسون جهت بررسی فرضیات پژوهش

نتیجه آزمون	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی‌داری ^۱	متن فرضیه‌های پژوهش	فرضیه‌ها
تأیید فرضیه	۰/۹۵۹	۰/۰۰۱	بین استفاده کاربران از (پیام‌های) فضای مجازی با گرایش کاربران به اغتشاشات رابطه وجود دارد.	فرضیه اصلی
=	۰/۸۲۹	۰/۰۰۱	بین ارائه اخبار دروغین و شایعات در فضای مجازی با گرایش کاربران به اغتشاشات ... رابطه معنادار وجود دارد.	اول
=	۰/۹۶۴	۰/۰۰۱	بین ترغیب مردم از سوی فضای مجازی با گرایش کاربران به اغتشاشات رابطه معنادار وجود دارد.	دوم

1. Sig.

نتیجه آزمون	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی‌داری ^۱	متن فرضیه‌های پژوهش	فرضیه‌ها
=	۰/۹۵۹	۰/۰۰۱	بین حمایت بین‌المللی از معترضان با گرایش کاربران به اغتشاشات رابطه معنادار وجود دارد.	سوم
=	۰/۹۳۱	۰/۰۱	بین بزرگ‌نمایی و سراسری جلوه دادن اعتراضات با گرایش کاربران به اغتشاشات رابطه معنادار وجود دارد.	چهارم
=	۰/۸۹۰	۰/۰۱	بین سیاه‌نمایی و القای وجود فساد گسترده در کشور با گرایش کاربران به اغتشاشات رابطه معنادار وجود دارد.	پنجم
=	۰/۹۷۶	۰/۰۰۱	بین افزایش مطالبه‌های اجتماعی در فضای مجازی با گرایش کاربران به اغتشاشات رابطه معنادار وجود دارد.	ششم

با توجه به نتایج فوق چون سطح معنی‌داری کوچک‌تر از ۰/۰۵ است و نتیجه آن این است که فرض H_0 تأیید نشده و فرض H_1 که همان فرضیه‌های پژوهش بوده و مبنی بر وجود ارتباط بین متغیرهای مورد بررسی است، پذیرفته می‌شود. همان‌گونه که مشاهده می‌شود افزایش مطالبه‌های اجتماعی در فضای مجازی با ضریب همبستگی ۰/۹۷۶ در بالاترین و ارائه اخبار دروغین و شایعات کاربران در فضای مجازی با ضریب همبستگی ۰/۸۲۹ در پایین‌ترین میزان همبستگی به جهت گرایش کاربران به اغتشاشات قرار دارد.

با توجه به اینکه سطح معنی‌داری کمتر از پنج درصد است، فرض خطی بودن رابطه بین متغیرها تأیید می‌گردد. در نهایت در ادامه به نحوه برازش رگرسیون خطی به روش اینتر^۱ به شرح زیر (جدول ۴) می‌پردازیم.

1.Enter.

جدول شماره ۴: خلاصه یافته‌های رگرسیون خطی فرضیه اصلی به روش اینتر

مدل	ضریب غیر استاندارد		ضریب استاندارد شده	t	Sig.	
	B	Std. Error	Beta			
1	مقدار ثابت ^۱	۰/۰۸۱	۰/۰۴۱		۲/۰۰۱	۰/۰۴۶
	استفاده کاربران از (پیام‌های) فضای مجازی	۱/۰۱۰	۰/۰۱۴	۰/۹۶۳	۷۰/۱۹۱	۰/۰۰۰
متغیر وابسته: گرایش کاربران به اغتشاشات						

با توجه به جدول شماره ۴ در مورد مقدار ثابت و ضریب B مربوط به هر متغیر، در مدل کلی نیز با توجه به سطح معنی داری تصمیم‌گیری شده است. هرچه ضریب بتای یک متغیر بیشتر باشد، نقش آن در پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته بیشتر است. در معادله رگرسیونی هسته اصلی تحلیل رگرسیون است که در جدول فوق آمده است.

معادله رگرسیونی را می‌توان با استفاده از ستون ضرایب استاندارد نشده به شرح زیر

$$\text{محاسبه کرد استفاده از پیام‌های مجازی} (0.081) + 1.010 = \text{گرایش کاربران به اغتشاش}$$

آزمون T مربوط به ضرایب رگرسیون نیز در این جدول برای متغیر مستقل (استفاده کاربران از (پیام‌های) فضای مجازی) نشان داده شده است که این مقدار برای این متغیر برابر با ۰/۰۰۱ بوده، در نتیجه در گرایش کاربران به اغتشاشات مؤثر است. می‌توان گفت با ارتقای یک واحد از هر متغیر مستقل به میزان ضریب نوشته شده متغیر وابسته ارتقا پیدا خواهد کرد یا به عبارتی با ارتقای یک واحد استفاده کاربران از (پیام‌های) فضای مجازی، ۰/۹۶۳ واحد انحراف معیار گرایش کاربران به اغتشاشات ارتقا پیدا خواهد کرد، در نتیجه ارتباط و تأثیر مثبت دارد.

بررسی وجود تفاوت در جواب‌ها بر اساس جنسیت

جدول شماره ۵: نتیجه آزمون T نمونه‌های مستقل جهت بررسی وجود تفاوت در جواب‌ها بر اساس

جنسیت

جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد	آماره T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری (Sig)
زن	۱۰۰	۲/۴۸	۰/۷۷۲۹۸	۰/۰۷۷۳۰	۲/۷۲۲	۱۰۲	۰/۴۰۳
مرد	۲۸۴	۲/۷۳	۰/۷۹۵۸۵	۰/۰۴۷۲۲			

با توجه به جدول شماره ۵ و نتایج آزمون مشاهده می‌شود که با توجه به $\text{Sig} = 0.403 > \alpha = 0.05$ برای ارزیابی گرایش به اغتشاش نتیجه می‌شود که تفاوت معنادار بین میزان گرایش به اغتشاش افراد در میان جوانان شهرستان سمنان بر اساس جنسیت وجود ندارد، به عبارت دیگر دیدگاه پاسخ‌دهندگان دختر و پسر در ارتباط با گرایش به اغتشاش در بین افراد پرسش‌شونده مورد بررسی یکسان بوده است.

بررسی وجود تفاوت دیدگاه پاسخ‌دهندگان در پاسخ‌ها بر اساس سن

جدول شماره ۶: سن و اغتشاشات

رتبه	میانگین	تعداد	رده سنی
۴	۲/۴۵۱۶	۱۲۹	۲۰ تا ۳۰ سال
۳	۲/۴۹۰۶	۴۰	۴۰ سال به بالا
۲	۲/۶۹۶۹	۱۳۹	۳۰ تا ۴۰ سال
۱	۳/۰۷۸۹	۷۶	زیر ۲۰ سال

اگرچه که این تحلیل چندان دقیق نیست (به سبب نسبت طبقات چهار گروه سنی به یکدیگر در جدول ۶ و نیز گرایش کمتر سنین بالا به رفتارهای اغتشاشگرانه)، با این وصف بر اساس جدول شماره ۶ می‌توان ادعا کرد که بازه سنی زیر ۲۰ سال بیشترین گرایش را به اغتشاش داشته‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی رابطه استفاده از پیام‌های منتشره در فضای مجازی با گرایش کاربران جوان به اغتشاشات در شهر سنندج مهم‌ترین هدف این مقاله بود که با تأکید بر شش نوع از پیام‌ها، یعنی پیام‌هایی که دروغین و شایعه‌پراکنی بودند، ترغیب‌کننده اغتشاشات بودند، به حمایت‌های ملی و بین‌المللی تأکید داشتند، قصد سراسری جلوه دادن اغتشاشات را داشتند، سیاه‌نمایی از فساد دستگاه‌ها و مدیران ارائه می‌دادند و بالاخره به افزایش مطالبات اجتماعی تأکید داشتند. به عبارت دقیق‌تر این مقاله در پی پاسخگویی به این پرسش است که سهم پیام‌های انتشار یافته در فضای مجازی (از خلال انتشار اخبار دروغین، شایعه‌سازی، راه‌اندازی حمایت‌های بین‌المللی، سیاه‌نمایی، افزایش مطالبات اجتماعی) تا چه اندازه در گرایش کاربران جوان سنندجی به اغتشاشات مؤثر بوده است؟

نتایج به دست آمده در این مقاله حاکی از وجود رابطه معنی‌دار بین رابطه استفاده از (پیام‌های) فضای مجازی با گرایش به اغتشاشات در میان جوانان کاربر اینترنتی شهرستان سنندج بوده است. از بین متغیرهای مستقل، افزایش مطالبات اجتماعی در فضای مجازی با ضریب ۰/۹۷۶ بیشترین رابطه مثبت، ترغیب مردم با ضریب ۰/۹۶۴ رتبه دوم، حمایت بین‌المللی از معترضان با ضریب ۰/۹۵۰ رتبه سوم، بزرگنمایی و سراسری جلوه دادن اعتراضات با ضریب ۰/۹۳۱ در رتبه چهارم، سیاه‌نمایی و القای وجود فساد گسترده در کشور با ضریب ۰/۸۹۰ در رتبه پنجم و در نهایت ارائه اخبار دروغین و شایعات با ضریب ۰/۸۲۹ کمترین رابطه را با گرایش به اغتشاشات در میان جوانان شهرستان سنندج داشته است.

یافته‌های فوق تا اندازه زیادی با یافته‌های پژوهش زارعی، بهبود و جعفری (۱۳۹۵) دال بر اینکه در فضای مجازی و همچنین شبکه‌های اجتماعی سایبری، ضمن امکان بهره‌گیری از فضای مجازی برای ستیز، جنگ، رقابت، ایجاد ناامنی توسط دشمنان خارجی و سوءاستفاده عناصر و گروه‌های معاند و اپوزیسیون نظام هم قرار می‌گیرد؛ نزدیک است. در همین رابطه تحقیق حاضر با یافته‌های زارعی، بهبود و جعفری (۱۳۹۵) که به واکاوی

تهدیدات شبکه‌های اجتماعی مجازی بر نظم و امنیت و احتمال بروز مسائل و مشکلات اجتماعی را بیشتر می‌کنند، توجه کرده بودند، نزدیک بوده است.

نتیجه دیگر تحقیق آن بود که حمایت‌های ملی و به‌ویژه بین‌المللی از معترضان که به تحریک پیام‌های فضای مجازی به خیابان‌ها آمده‌اند (با تأکید بر جداول شماره ۲ و ۳ یافته‌ها)، می‌تواند در وخیم شدن اوضاع و به‌هم‌ریختگی و بی‌نظمی اجتماعی اثرگذار باشد. این یافته با یافته‌های پژوهش نصراللهی و همکاران (۱۳۹۴) و تا اندازه‌ای رجبی (۱۳۸۹) که بیان داشته بودند فناوری‌های جدید و به‌خصوص اینترنت ممکن است مستلزم شکل‌گیری اشکال جدید ارتباطات بین‌المللی سیاسی بوده، بستری جدید برای معترضان در عرصه سیاسی ایجاد می‌کند؛ همخوان بوده است. تفاوت میان تحقیق حاضر و تحقیقات از این دست مانند حمیدی (۱۳۹۰) که به نقش مثبت فضای مجازی در انقلاب مصر تأکید داشته؛ تحقیقات ابراهیمی (۱۳۹۲) که به نقش مثبت فضای مجازی در مشارکت سیاسی توجه کرده یا تحقیق شارع‌پور (۱۳۸۸) که به نقش شبکه‌های اجتماعی در بازتولید آموزشی تأکید کرده، این است که دراصل بر نقش سلبی و اثرات منفی آن در شکل‌گیری گرایش به اغتشاشات بوده است. این تحقیق همچنین با یافته‌های محققان دیگر مانند علی‌اکبر مهدوی (۱۳۹۲) و مجتبی مهدوی (۱۳۹۲) کوثری (۱۳۸۹) که تنها به ماهیت و ترکیب دوگانه شبکه‌ها و فضای مجازی پرداخته نیز متفاوت است.

پیشنهادها

روشن است که نه اینترنت و نه هیچ فناوری دیگری نمی‌تواند منبع علیت اجتماعی باشد. از این رو ضروری است که هم‌زمان بر نقش بسیار مهم ارتباطات در صورت‌بندی و عملکرد جنبش‌های اجتماعی، چه اکنون و چه در طول تاریخ تأکید کنیم. با این وصف باید به شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی به‌عنوان ابزاری مهم در شکل‌دهی اغتشاشات توجه کرد. در زیر برخی پیشنهادها منتج از یافته‌ها که با تأکید بر نقش فضای مجازی در شکل‌دهی اغتشاشات است، آمده است.

- برای آگاهی‌دهی و پیشگیری از گرایش جوانان به اخبار کذب و ساختگی، پیشنهاد می‌گردد در ارائه اخبار و تحلیل‌های دقیق، روزآمد و شفاف تلاش‌های بیشتری از سوی شبکه‌های اجتماعی دولتی صورت گیرد.
- بسیاری از اخبار و رویدادهای ذکرشده در فضای مجازی با محتواهای شایعه‌پراکنانه، غیرواقعی و ساختگی است. از این رو با ارائه اخبار صحیح و درست می‌توان این اخبار را خنثی کرد.
- نظر به اینکه گروه‌های ضدانقلاب پیام‌های زیادی در شبکه‌های اجتماعی در خصوص ترغیب مردم به انجام اغتشاشات انتشار می‌دهند، ضرورت دارد ضمن آگاهی‌دادن به آن‌ها، در خصوص پیامدهای این‌گونه اعمال تلاش‌های بیشتری صورت گیرد. برای نمونه می‌توان پیام‌های فوق را با ارائه انواع پیام‌های آگاهی‌بخش و توضیح در خصوص آن پیام‌ها از بروز اغتشاشات پیشگیری کرد.
- نظر به اینکه این پیام‌ها تا اندازه زیادی از سوی کشورهای بیگانه حمایت می‌گردد، مستدلی است اطلاعات دقیقی در خصوص این افراد و آن کشورهای حمایت‌کننده به کاربران داده شود. برای مثال اینکه چرا کشورهای بیگانه و دشمن علاقه‌مند به حمایت از ما هستند.
- با توجه به اینکه بزرگ‌نمایی یا سیاه‌نمایی فساد اداری، سیاسی و سیاستمداران از جمله عوامل گرایش به ایجاد اغتشاش در مردم است؛ بنابراین شفاف‌سازی، ارائه اطلاعات درست، نامحرم ندانستن مردم می‌تواند بسیاری از برنامه‌های دشمن در این باره را خنثی نماید.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- احمدی، یعقوب و علی‌پور پروین (۱۳۹۸) شبکه‌های مجازی، گزینش عقلانی و مشارکت سیاسی آنلاین، مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، شماره: بهار ۱۳۹۸، دوره ۸، شماره ۱، صص ۳۳ تا ۵۷.
- افراسیابی، محمدصادق (۱۳۹۲) مطالعات شبکه‌های اجتماعی و سبک زندگی جوانان، تهران: انتشارات سیمای شرق.
- آقایی، سید داوود (۱۳۹۱) واکاوی نقش اینترنت و رسانه‌های اجتماعی جدید در تحولات منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا، فصلنامه روابط خارجی، دوره ۴، شماره ۲، پیاپی ۱۴، صص ۷ تا ۳۳.
- امیریان هاشمی، مهدیه؛ شمس، مرتضی و شیرانی، فرهاد (۱۳۹۶) نقش اعتبار اخبار سیاسی خبرگزاری‌های داخلی در به اشتراک‌گذاری این اخبار از سوی جوانان در فضای مجازی (مطالعه موردی: جوانان شمال و جنوب شهر تهران)، مدیریت اطلاعات، شماره: بهار و تابستان ۱۳۹۷، دوره ۴، شماره ۱ (پیاپی ۶)، صص ۱۵۶ تا ۱۸۳.
- انوشه، ابراهیم (۱۳۹۲) نقش شبکه‌های اجتماعی در تحولات اخیر خاورمیانه، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی از دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا، شماره شانزدهم - پاییز ۱۳۹۲، صص ۱۶۹ تا ۱۹۱.
- ایزدی، پیروز (۱۳۸۵) نظریه‌پردازی درباره ارتباطات میان فرهنگی، فصل‌نامه رسانه، سال هفدهم، ش. ۴، پیاپی ۶۷، صص ۳-۴.
- پورنقدی بهراد (۱۳۹۷) فرصت‌ها و تهدیدهای امنیت در شبکه‌های اجتماعی مجازی برای دانشجویان، پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران (پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی)، شماره: تابستان ۱۳۹۷، دوره ۷، شماره ۲ (پیاپی ۲۱)، صص ۸۷ تا ۹۸.
- حمیدی، صدیقه (۱۳۹۰) نقش شبکه‌های اجتماعی در انقلاب مصر، جامعه‌المصطفی العالمیه.
- خانیکی، هادی و خجیر، یوسف (۱۳۹۸) ظرفیت‌ها و چالش‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی برای جامعه مدنی ایران، مطالعات رسانه‌های نوین شماره: بهار ۱۳۹۸، دوره ۵، شماره ۱۷، صص ۳۵ تا ۶۹.
- داوودی، رضا؛ سلطانی‌فر محمد و فرهنگی، علی‌اکبر (۱۳۹۶) طراحی الگوی نقش شبکه‌های اجتماعی در ایجاد تحول اجتماعی جوانان، فناوری اطلاعات و ارتباطات، دوره ۷، شماره ۴، پیاپی ۲۸، صص ۸۱ تا ۱۰۰.

- دوران، بهزاد (۱۳۸۱) تأثیر فضای سایبرنتیک بر هویت اجتماعی، رساله دکتری جامعه‌شناسی، تهران: دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس.
- دهقان، علیرضا (۱۳۸۴) قماربازی اینترنتی، فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، شماره پیاپی ۲ و ۳، صفحات ۷۲-۴۵.
- رجیبی، زهره (۱۳۸۹) بازنمایی گرایش‌های سیاسی کاربران ایرانی در شبکه‌های اجتماعی مجازی با مطالعه موردی فیس‌بوک (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه علامه طباطبایی.
- زارعی، مصطفی؛ بهبودی، محمدعلی و جعفری، محمد مهدی (۱۳۹۵) بررسی و واکاوی تهدیدات شبکه‌های اجتماعی مجازی بر نظم و امنیت، فصلنامه علمی تخصصی دانش انتظامی بوشهر، دوره ۱۳۹۵، شماره ۲۶، پاییز ۱۳۹۵، صفحه ۲۱ تا ۳۳.
- شارع‌پور، محمود (۱۳۸۸) نقش شبکه‌های اجتماعی در بازتولید نابرابری آموزشی، فصلنامه تعلیم و تربیت، دوره ۲۳، شماره ۳، شماره مسلسل ۹۱، صص ۱۶۵ تا ۱۸۰.
- شالچی، وحید و رحیمی، سرکو (۱۳۹۶) فهم دیگری در فضای مجازی، مطالعه دو جناح سیاسی اصول‌گرا و اصلاح‌طلب، تحقیقات فرهنگی ایران، شماره: زمستان ۱۳۹۶، دوره ۱۰، شماره ۴ (پیاپی ۴۰)، صفحه ۸۹ تا ۱۱۸.
- ضیایی‌پرور، حمید و عقیلی، سید وحید (۱۳۸۸) بررسی نفوذ شبکه‌های اجتماعی مجازی در میان کاربران ایرانی، رسانه، شماره ۸۰، صص ۲۳ تا ۴۲.
- غفاری، جلال؛ دهقانی محمدآبادی، محمدصادق و نجارزاده، محمدرضا (۱۳۹۲) نقش رسانه‌های مجازی و شبکه‌های اجتماعی در بیداری اسلامی، مطالعه موردی انقلاب تونس، دو فصلنامه مطالعات بیداری اسلامی، سال دوم، شماره سوم، صص ۶۱ تا ۷۸.
- غیوری، ثالث مجید؛ بازدار، غلامرضا و سرکرده‌ای، ابوالفضل (۱۳۹۷) ارائه روشی برای یافتن عامل‌های پرنفوذ در انتشار اطلاعات در شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر نظریه آنتروپی، پدافند الکترونیک و سایبری، شماره: تابستان ۱۳۹۷، دوره ۶، شماره ۲ (پیاپی ۲۲)، صص ۱ تا ۱۰.
- کاروانی، عبدالطیف (۱۳۹۷) تعامل در فضای مجازی و تأثیر آن بر هویت ملی دانشجویان دانشگاه سیستان و بلوچستان، مطالعات ملی، شماره: ۱۳۹۷، دوره ۱۹، شماره ۲ (۷۴)، صفحه ۱۱۳ تا ۱۲۸.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰) عصر اطلاعات، اقتصاد، جامعه و فرهنگ (ظهور جامعه شبکه‌ای) (ترجمه احمد علیقلیان)، چ هفتم، تهران: انتشارات طرح نو.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۹۳) شبکه‌های خشم و امید، ترجمه مجتبی قلی‌پور، تهران: نشر مرکز.

- کروتی، د و هونیس و (۱۳۹۱) رسانه و جامعه، (مسعود یوسفی و رضا مرزانی، مترجم) تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق.
- کوثری، مسعود (۱۳۸۹) درآمدی بر فرهنگ سایبر، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- لطیفی مهر، مژگان؛ میراسماعیلی، بی‌بی سادات و حسینی دانا، حمیدرضا (۱۳۹۳) نقش و جایگاه شبکه‌های اجتماعی در جنگ نرم علیه جمهوری اسلامی ایران، مطالعات رسانه‌ای، شماره: پاییز ۱۳۹۳، دوره ۹، شماره ۲۶، صص ۲۹ تا ۴۰.
- محمودزاده، ابراهیم؛ صحرایی، مهدی و قوچانی، محمدمهدی (۱۳۹۶) تدوین استراتژی کلان داده در تحلیل شبکه‌های اجتماعی برای پیش‌بینی بحران، مدیریت بحران، شماره: بهار و تابستان ۱۳۹۶، دوره ۶، شماره ۱۱، صص ۷۷ تا ۹۱.
- مصلحی نیک، فائزه و حاجیانی، ابراهیم (۱۳۹۶) بررسی تأثیر فضای مجازی بر همدلی اجتماعی دانشجویان، راهبرد اجتماعی- فرهنگی، شماره ۲۲، دوره ۶، صص ۳۳۱-۳۵۵.
- مهانیان، علیرضا و مجردی، سعید (۱۳۹۳) راهبردهای ج.ا.ایران در قبال شبکه‌های اجتماعی مجازی در جنگ آینده، راهبرد دفاعی، شماره: تابستان ۱۳۹۳، دوره ۱۲، شماره ۴۶، صص ۷۹ تا ۱۱۵.
- مهدوی، علی‌اکبر (۱۳۹۲) رفتار فیزیکی و رفتار دیجیتالی، اندیشه پویا، پاییز.
- مهدوی، مجتبی (۱۳۹۲) فضای سایبری به مثابه حوزه قدرت، ماهنامه اندیشه پویا، پاییز.
- بهمنی، مهرزاد و محمدی شکیبا، عباس (۱۳۹۳) پنداشت‌ها و برداشت‌های موجود در جامعه درباره شبکه‌های اجتماعی با استفاده از روش کیو، پژوهش‌های ارتباطی، دوره ۲۱، شماره ۸۰، زمستان ۱۳۹۳، صفحه ۳۵-۹.
- ندری، غلامرضا؛ بخشایشی، احمد؛ دارابی، علی و مقصودی، مجتبی (۱۳۹۸) بررسی نقش سیاسی-امنیتی شبکه‌های اجتماعی مجازی بر امنیت ملی ج.ا. ایران، پژوهش‌های حفاظتی - امنیتی، بهار ۱۳۹۸، دوره ۸، شماره ۲۹، صص ۶۳ تا ۸۸.
- نصرالهی، سروه؛ شهسواری، سیروس؛ صالحی، رقیه؛ عابدی، محیا؛ صادقی، شهرام؛ هدایتی‌نیا، سیده سیما و سیاری، فخری (۱۳۹۴) بررسی اعتیاد به اینترنت و عوامل مرتبط با آن در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کردستان طی سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳، علوم پزشکی زانکو، دوره ۱۶، شماره ۴۸ - (۴-۱۳۹۳)، جلد ۱۶، شماره ۴۸، صفحات ۹-۱.
- نصیری، بهاره (۱۳۸۹) بررسی نقش مشارکتی رسانه‌ها در انتخابات، رسانه‌ها و مشارکت سیاسی، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، نشریه: راهبرد اجتماعی- فرهنگی، شماره: بهار ۱۳۹۶، دوره ۶، شماره ۲۲، صص ۳۳۱ تا ۳۵۵.
- ویلیامز، کوین (۱۳۸۶) درک تئوری رسانه (ترجمه رحیم قاسمیان)، تهران: نشر ساقی.

ب. منابع انگلیسی

- Antonio Casilli, Paola Tubaro (2012) Social Media Censorship in Times of Political Unrest -A Social Simulation Experiment with the UK Riots. HAL Id: hal-00682317 <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00682317>.
- Beth Elson. Sara, et al..(2012)Using Social Media to Gauge Iranian Public Opinion and Mood After the 2009 Election. NATIONAL SECURITY RESEARCH DIVISION. RAND. http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/technical_reports/2012/RAND_TR1161.pdf.
- Castells, Manuel (2009) Communication Power. Oxford University Press Kaplan, Andreas M. and Haenlein, Michael, (2010) Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media, Business Horizons, Vol. 53, Issue 1 59-68.
- Fuchs Christian (2012) Social media, riots, and revolutions.First Published October 16, 2012 Research Article. <https://doi.org/0309816812453613/10-1177>
- Gaffney, D. 2010. #IranElection: Quantifying the Role of Social Media in 140 Characters or Less. Senior Thesis, Bennington College, Bennington, VT.
- Hill, Knowlton's Digital practice(2009).Analysis of social media's impact on the Iran Elections. Jul 13 . <http://www.scribd.com/doc/17315167/Iranian-Election-Social-Media-Analysis-Presentation> ICIP WORKING PAPERS: 7/2012.
- Jan Rydzak (2019) Shutting down social media does not reduce violence, but rather fuels it: opinion. <https://theconversation.com/shutting-down-social-media-does-not-reduce-violence-but-rather-fuels-it-115960>
- Muller, Marnia Bohler and Merwe, Charl Vander. (2011). The Potential of Social Media to Influence Socio-Political Change on the African continent , AISA Policy Brief , Number 46, march
- Pamela Ogwuazor Momah, Tunisia, Egypt , the social media and Political Activism . Journal Humanities and Social science , vol, ۶, Issue ۶(jan-Fed 2013)
- Ramachandran. Sanjeev(2011). Facebook is the Most Searched Item on the Internet in 2010.. <https://www.devicemag.com/2010/12/31/facebook-is-the-most-searched-item-on-the-internet-in-2010/>.
- Regina Salanov (2011) Social media and political change: The case of the 2011 revolutions in Tunisia and Egypt. Institut Català Internacional per la Pau Barcelona, December 2012.
- Reuters (2009). State Department speaks to Twitter over Iran 16 June. www.reuters.com/.../us-iran-election-twitterusa-idUSWBT0113. <https://www.reuters.com/article/us-iran-election-twitter-usa/u-s-state-department-speaks-to-twitter-over-iran-idUSWBT01137420090616>.